

Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen ammatillisessa perustutkintokoulutuksessa 2018

Päälöydökset

- Psykologi- ja kuraattoripalveluja on tarjolla entistä paremmin.
- Terveyden ja hyvinvoinnin edistämisen ja varhaisen puuttumisen yhteiset kirjatut käytännöt ovat yleisesti käytössä.
- Opiskelijat osallistuvat laajasti toimipisteiden toiminnan suunnitteluun ja kehittämiseen.
- Opiskeluympäristön ja -yhteisön tarkastuksen toteuttamisessa ja sisällöissä on kehitettävää.
- Toimipisteiden opiskelu- huoltoryhmien kokoontumistiheydessä ja kokoonpanossa on eroja.
- Yksilökohtaisen monialaisen työn käytännöt kaipaavat edelleen kehittämistä.

Kirjoittajat:

Kirsi Wiss

Asiantuntija, THL

Pia Hakamäki

Erikoissuunnittelija, THL

Marke Hietanen-Peltola

Yliääkäri, THL

Jonna Ikonen

Tilastotutkija, THL

Jouni Järvinen

Opetusneuvos, Opetushallitus

Vesa Saaristo

Asiantuntija, THL

Niina Saukko

Projektikoordinaattori, THL

Timo Ståhl

Johtava asiantuntija, THL

JOHDANTO

Oppilaitos on tärkeä hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen toimintaympäristö. Tässä raportissa tarkastellaan ammatillisessa peruskoulutuksessa toteutettavaa hyvinvoinnin ja terveyden sekä yhteisöllisen toimintakulttuurin edistämistä ammatillisten perustutkintojen perusteiden (2015), oppilas- ja opiskelijahuoltolain (1287/2013) sekä terveydenhuoltolain (1326/2010) näkökulmista. Raportoinnissa käytetään oppilas- ja opiskelijahuoltolain mukaisia termejä. Syksyllä 2018 kerätyt tiedot toimitti 300 (76 %) ammatillista toimipistettä/yksikköä. Niistä käytetään tässä raportissa termiä ”toimipiste”. Ennen vuotta 2016 tiedot kerättiin oppilaitostasolta.

Tiedot kerätään terveydenedistämisaktiivisuuden (TEA) viitekehyksen (sitoutuminen, johtaminen, seuranta ja tarveanalyysi, voimavarat, yhteiset käytännöt, osallisuus, muut ydintoiminnat) mukaisesti (Ståhl & Rimpelä 2010). Tulokset ovat tarkasteltavissa avoimessa ja maksuttomassa TEAvisari-verkkopalvelussa (www.teaviisari.fi) oppilaitos- ja koulutuksenjärjestäjäkohtaisesti ja lisäksi toimipistekohtaisesti tietojensa julkaisemiseen luvan antaneiden toimipisteiden osalta.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos ja Opetushallitus ovat vuodesta 2008 keränneet tietoa ammatillisissa oppilaitoksissa tehtävästä hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyöstä. Tässä katsauksessa raportoidaan vuoden 2018 tilannetta. Soveltuvin osin tietoja verrataan aikaisempiin tiedonkeruihin.

TULOKSET

Opiskelu- ja huoltoryhmien toiminnassa on eroja toimipisteiden välillä

Oppilaitoksen opiskelu- ja huoltoryhmä vastaa opiskelu- ja huollon suunnittelusta, kehittämisestä, toteuttamisesta ja arvioinnista oppilaitoksessa. Yhteisöllinen opiskelu- ja huoltotyö on tämän ryhmän tärkein tehtävä. Toimipisteistä suurin osa (92 %) ilmoitti, että oppilaitoksessa toimii opiskelu- ja huoltoryhmä. Toimipisteistä 85 prosentilla oli edustaja tässä ryhmässä.

Suurella osalla toimipisteistä (83 %) oli myös oma toimipistekohtainen opiskelu- ja huoltoryhmä, esimerkiksi hyvinvointiryhmä tai vastaava. Tästä ryhmästä käytetään jatkossa nimitystä ”toimipisteen opiskelu- ja huoltoryhmä”.

Toimipisteen opiskelu- ja huoltoryhmä kokoontui yleisimmin (46 %) noin kerran kahdessa kuukaudessa. Toimipisteistä 23 prosentissa ryhmä kokoontui kerran kuussa tai useammin ja 23 prosentissa vain kerran lukukaudessa.

Näin tutkimus tehtiin

Tiedonkeruu lähetettiin lokakuussa 2018 kaikkiin ammatillista perustutkintokoulutusta järjestävien oppilaitosten toimipisteisiin. Se osoitettiin toimipisteiden/yksiköiden (N=393) rehtoreille tai muille viranhaltijoille, jotka vastaavat oppilaitoksen toimipisteiden johtamisesta.

Lisäohjeeksi annettiin: ”Yhdeltä oppilaitokselta tulee niin monta vastausta kuin oppilaitoksella on toimipisteitä, joissa annetaan ammatilliseen perustutkintoon johtavaa koulutusta”.

Tiedot pyydettiin kokoamaan rehtorin/johtajan ja toimipisteen/yksikön opiskeluhooltoryhmän tms. yhteistyönä.

Tiedot saatiin tammikuun alkuun 2019 mennessä 300 (76 %) toimipisteestä. Näistä tietojensa julkaisemiseen toimipistekohtaisesti antoi luvan 226 toimipistettä.

Opiskeluhooltopalvelujen ammatihenkilöiden työpanostiedot eli työtunnit viikossa ja työpäivät kuukaudessa sekä niistä lasketut tunnusluvut tuntia viikossa / 100 opiskelijaa lähetettiin toimipisteisiin tarkistettaviksi. Kaikkiaan 28 toimipistettä muutti tai korjasi tietojaan.

Vastaava tiedonkeruu toteutettiin samanaikaisesti lukioille (THL Tilastoraportti 12/2019).

Tiedonkeruun materiaalit ja perustaulukot ovat nähtävissä verkkosivuilla (www.teaviisari.fi/lukio-ja-ammattillinen-koulutus). Perustaulukot on tarkoitettu käyttäjille, jotka tarvitsevat ja haluavat jalsottaa tietoa edelleen omiin käyttötarkoituksiinsa.

Yleisimmin toimipisteen opiskeluhooltoryhmän vakituisina jäseninä olivat opinto-ohjaajat (82 %), kuraattorit (86 %), terveydenhoitajat (84 %), toimipisteestä vastaavat henkilöt (70 %) ja erityisopettajat (70 %). Lääkit kuuluvat kokoonpanoon säännöllisesti vain neljässä prosentissa toimipisteistä. Tarvittaessa he olivat kuitenkin mukana ryhmässä joka neljännessä (25 %) toimipisteessä. Opiskelijoiden edustaja kuului ryhmään säännöllisesti 43 prosentissa ja vanhempien/hooltajien edustaja kahdeksassa prosentissa toimipisteistä.

Yleisimmin toimipisteen opiskeluhooltoryhmässä käsiteltiin lukuvuonna 2017–2018 yksilökohtaisen opiskeluhoollon toimintaperiaatteita (85 %), tarkasteltiin ja arvioitiin opiskelu ympäristöstä ja -yhteisöstä saatavaa tietoa (85 %) sekä arvioitiin yhteisöllistä opiskeluhoollotyötä (82 %) (kuvio 1). Lainsäädännön mukaan yksittäisen opiskelijan asioita käsitellään tapauskohtaisesti ja suostumuksen perusteella koottavassa monialaisessa asiantuntijaryhmässä. Tästä huolimatta reilussa kolmanneksessa (36–38 %) toimipisteistä arvioitiin yksittäisen opiskelijan opiskeluhoollon tuen tai oppimisen ja opiskelun tuen tarvetta ja järjestämistä opiskeluhoolloryhmässä.

Kuvio 1. Opiskeluhoollotyön sisältöjen käsittely toimipisteen opiskeluhoolloryhmässä lukuvuonna 2017–2018. Toimipisteiden prosenttiosuudet.

Opiskeluhooltopalvelujen henkilöstö käyttää vain vähän aikaa yhteisölliseen opiskeluhoollotyöhön

Lukuvuonna 2017–2018 opiskeluhooltopalvelujen henkilöstön eli terveydenhoitajan, lääkärin, psykologin ja kuraattorin työpanos kohdentui pääasiassa yksilökohtaiseen opiskeluhoollotyöhön. Terveydenhoitajat ja psykologit käyttivät yhteisölliseen opiskeluhoollotyöhön keskimäärin vain 10 prosenttia ja kuraattorit 20 prosenttia työajastaan. Valtaosalla lääkäreistä työaika sisälsi yksinomaan yksilökohtaista työtä.

Yhteisöllinen opiskeluhoollotyö kuuluu kaikille oppilaitoksen toimijoille. Se edistää koko opiskeluyhteisön ja -ympäristön hyvinvointia. Yksilökohtainen opiskeluhoollto taas vastaavasti keskittyy yksittäisen opiskelijan asioiden hoitamiseen.

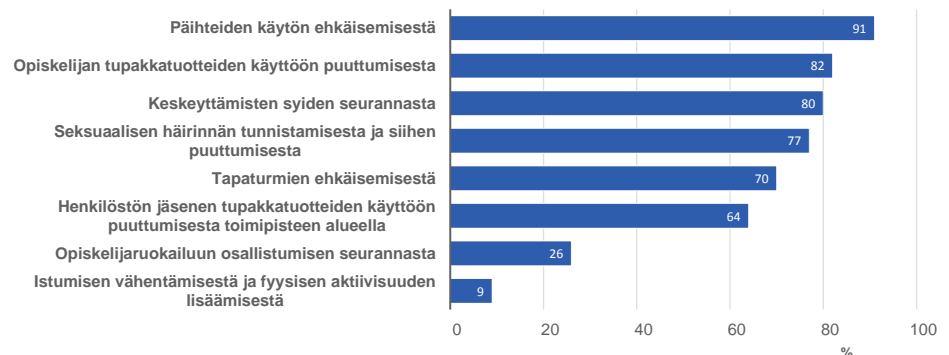
Opiskeluympäristön ja yhteisön tarkastamisessa on kehitettävää

Terveydenhuoltolain (1326/2010) mukaan opiskeluympäristön terveellisyys ja turvallisuus sekä yhteisön hyvinvointi tulee tarkastaa kolmen vuoden välein. Toimipisteistä 66 prosenttia ilmoitti, että tarkastus oli tehty lain edellyttämällä aikavälillä ja seitsemän prosenttia ettei tarkastusta ollut tehty lainkaan. Noin joka viidennessä (19 %) toimipisteessä ei tiedetty viimeisimmän tarkastuksen ajankohtaa.

Suurimmassa osassa toimipisteistä edellä kuvatussa tarkastuksessa arvioitiin mm. melua, valaistusta, lämpötilaa ja ilmanvaihtoa (85 %), siisteyttä ja jätteiden käsittelyä (83 %), tapaturmavaaroja sisätiloissa (80 %) ja opiskelijoiden sosiaalityötiloja (89 %). Työssäoppimisen ja ammattiosaamisen näyttöjen turvallisuusjärjestelyt kuuluivat 23 prosentissa ja tapaturmavaarat ulkotiloissa 69 prosentissa toimipisteistä tarkastukseen. Opiskeluyhteisön hyvinvointiin liittyvät asiat, kuten ilmapiiri ja työrauha, arvioitiin vain joka toisessa (51 %) toimipisteessä. Kiusaamisen, väkivallan ja häirinnän ehkäisy ja niihin puuttuminen kuuluivat viimeisimmän tarkastuksen sisältöihin 47 prosentissa toimipisteistä.

Yhteiset kirjatut käytännöt ovat yleisesti käytössä

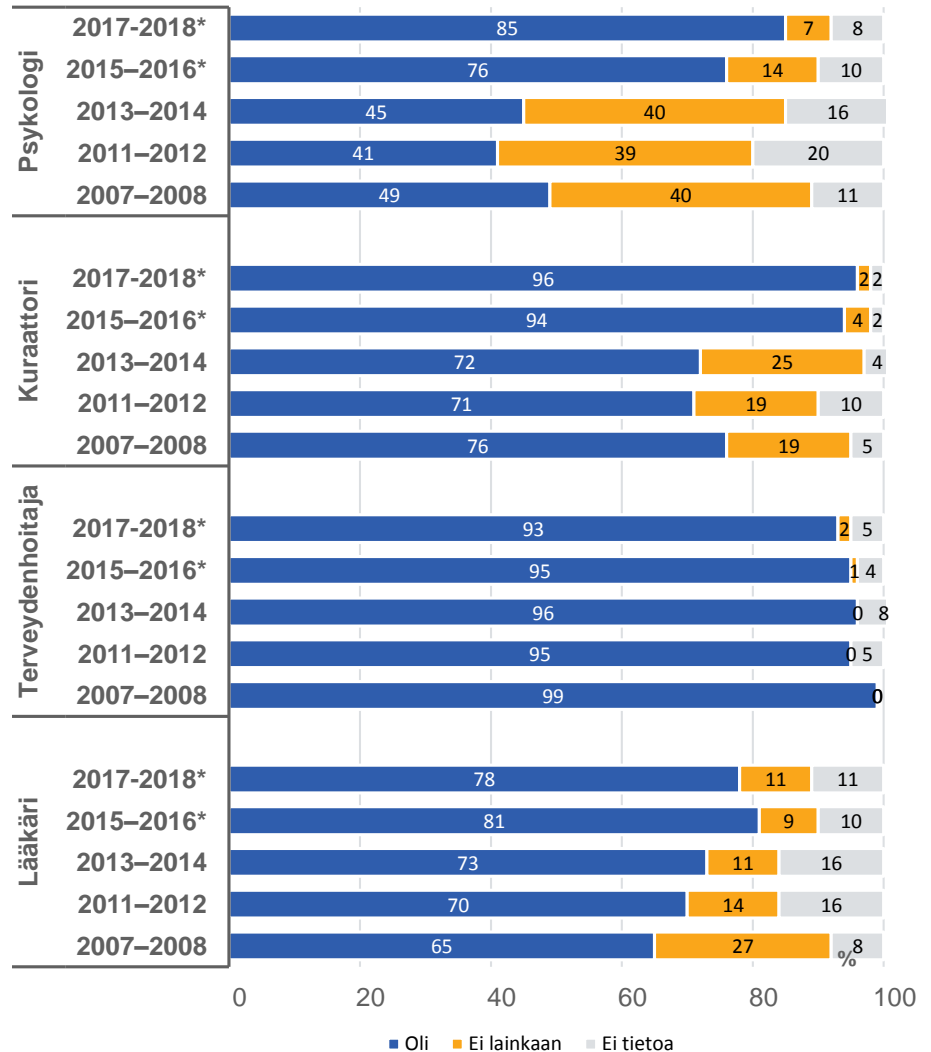
Yhteiset kirjatut käytännöt tukevat varhaista puuttumista ja toiminnan seuranta. Toimipisteissä oli käytössä useita yhteisiä kirjattuja käytäntöjä (kuvio 2). Yleisimmin käytössä oli kirjattu yhteinen käytäntö päihteiden käytön ehkäisemisestä (91 %), opiskelijan tupakkatuotteiden käyttöön puuttumisesta (82 %) ja keskeyttämisen syiden seurannasta (80 %). Joka neljännessä (26 %) toimipisteessä oli käytössä kirjattu käytäntö opiskelijaruokailuun osallistumisen seurannasta ja joka kymmenennessä (9 %) istumisen vähentämisestä ja fyysisen aktiivisuuden lisäämisestä.

Kuvio 2. Toimipisteessä käytössä yhteinen kirjattu käytäntö erilaisissa tilanteissa toimimisesta vuonna 2018. Toimipisteiden prosenttiosuudet.

Psykologi- ja kuraattoripalvelut ovat paremmin käytettävissä

Lukuvuonna 2017–2018 terveydenhoitajan palvelut olivat käytettävissä 93 prosentissa ja kuraattoripalvelut 96 prosentissa toimipisteistä (kuvio 3). Lääkärin palveluja oli 79 prosentissa ja psykologin 85 prosentissa toimipisteistä. Vaikka opiskeluhoitopalveluja oli käytettävissä suuressa osassa toimipisteistä, niitä ei vielä ole ollut kaikissa. Tämä tarkoittaa, että terveydenhoitajan palvelut puuttuivat kokonaan tai niistä ei ollut tietoa yhteensä 21 toimipisteessä. Vastaavasti lääkärin palvelut puuttuivat kokonaan tai niistä ei ollut tietoa 62:ssa, kuraattorin 11:sta ja psykologin 44 toimipisteessä.

Kuvio 3. Käytettävissä olevat opiskeluhoitopalvelut lukuvuosina 2007–2008 – 2017–2018, prosenttiosuudet. *Lukuvuosien 2015–2016 ja 2017–2018 tiedot kerättiin toimipisteistä. Lukuvuosien 2007–2008 – 2013–2014 tiedot oppilaitostasolta.

Opiskeluterveydenhuollon henkilöstömitoitussuosituksen mukaan kokopäiväistä terveydenhoitajaa kohti tulee olla enintään 600–800 ja kokopäiväistä lääkäriä kohti korkeintaan 2500–3000 opiskelijaa (Sosiaali- ja terveysministeriö 2006). Kuraattoreille ja psykologeille ei vastaavia valtakunnallisia suosituksia ole annettu, mutta hallituksen esityksessä oppilas- ja opiskelijahuoltolaiksi käytettiin psykologi- ja kuraattoripalvelujen talouslaskelmissa tavoitetasona korkeintaan 780 opiskelijaa kokopäivätoimista kuraattoria ja korkeintaan tuhatta opiskelijaa kokopäivätoimista psykologia kohden (HE 67/2013).

KIRJALLISUUTTA

Ammatillisten perustutkintojen perusteet 2015. Opetushallitus.

Hallituksen esitys oppilas- ja opiskelijahuoltolaiksi. HE 67/2013.

Hietanen-Peltola M & Korpilahti U. 2015. Terveellinen, turvallinen ja hyvinvoiva oppilaitos. THL Ohjaus 7/2015.

Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen lukioissa – TEA 2019. THL. Tilastoraportti 12/2019.

Laki ammatillisesta koulutuksesta annetun lain muuttamisesta (547/2018).

Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013.

Perustaulukot tuloksista aluehallintovirastojen ja maakuntien aluejaon, tilastokeskuksen kuntaryhmittymien, oppilaitoksen opiskelijamäärän ja kielen mukaisesti [www.teaviisari.fi/lukio- ja-ammattillinen koulutus](http://www.teaviisari.fi/lukio-ja-ammattillinen-koulutus).

Perälä M-L, Halme N, Hietanen-Peltola M, Pelkonen M, Peltonen H, Rajamäki A, Pirttiniemi J & Wiss K. Opiskeluhoollon johtaminen ja järjestäminen lukioissa ja ammatillisissa oppilaitoksissa 2014. Tutkimuksesta tiiviisti 16, toukokuu 2015. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.

Saaristo V, Wiss K, Pirttiniemi J & Väyrynen P. Terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen ammatillisissa oppilaitoksissa 2012. Tutkimuksesta tiiviisti 1, huhtikuu 2013. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2006. Opiskeluterveydenhuollon opas. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2006:12. Helsinki.

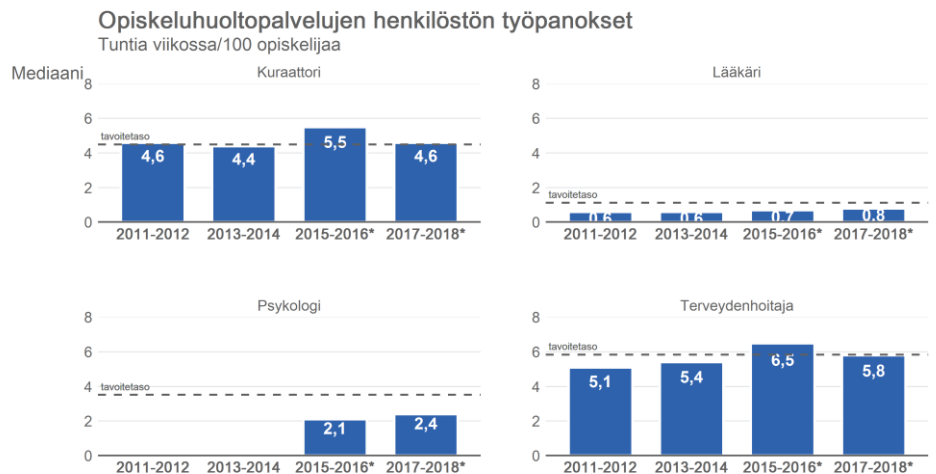
Sosiaali- ja terveysministeriön Kuntainfo 13a/2015. Uusi soveltamisohje oppilas- ja opiskelijahuoltolainsäädännän toteuttamisen tueksi. http://stm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/uusi-soveltamisohje-oppilas-ja-opiskelijahuoltolainsaadannon-toteuttamisen-tuek-1.

Ståhl T & Rimpelä M. 2010. Väestön terveyden edistäminen kunnan tehtävänä. Teoksessa Ståhl T & Rimpelä A. (toim.) Terveyden edistäminen tutkimuksen ja päätöksenteon haasteena. THL Teema 9/2010.

Syödään ja opitaan yhdessä yhdessä – kouluruokailusuositus. 2017. Valtion ravitsemusneuvottelukunta.

Edellä kuvatut suositukset on muutettu oppilaitoksiin paremmin soveltuviksi vuosiviikkotunneiksi (Wiss & Rimpelä 2010). Tällöin opiskeluterveydenhuollon terveydenhoitajasuositus vastaa keskimäärin 4,5–6,0 työtuntia ja lääkärisuositus 1,2–1,4 työtuntia viikossa / 100 opiskelijaa. Kuraattorille edellä mainittuna tavoitetasona käytetään 4,6 ja psykologille 3,6 tuntia viikossa sataan oppilaaseen suhteutettuna.

Tulosten mukaan terveydenhoitajaresurssi oli toimipisteissä keskimäärin saatavilla 5,8 tuntia ja lääkärin 0,8 tuntia viikossa sataan opiskelijaa kohden (kuvio 4). Kuraattoripalveluja oli 4,6 ja psykologipalveluja 2,4 tuntia viikossa sataan opiskelijaa suhteutettuna. Ennen lukuvuotta 2015–2016 oppilaitosten ilmoittama psykologiresurssi oli niin pieni, että mediaani oli nolla.

Kuvio 4. Opiskeluhoolltopalvelujen henkilöstön työpanosten mediaanit (tuntia viikossa / 100 opiskelijaa) lukuvuosina 2011–2012 – 2015–2016. *Lukuvuosien 2015–2016 ja 2017–2018 tiedot kerättiin toimipisteistä. Lukuvuosien 2011–2012 ja 2013–2014 tiedot oppilaitostasolta.

Opiskelijat osallistuvat toimintojen suunnitteluun ja kehittämiseen

Opiskelijat osallistuivat yleisimmin toimipisteen toiminnan arviointiin (87 %), ryhmäyttämisen toimintatapojen suunnitteluun (78 %) ja opiskelijoiden hyvinvointia koskevien kysely- ja muiden yhteenvetotietojen käsittelyyn (73 %) (kuvio 5). Joiltakin osin opiskelijoiden osallistuminen näyttäisi hieman vähentyneen kahden vuoden takaisesta.

Kuvio 5. Opiskelijoiden osallistuminen toimipisteen toiminnan suunnitteluun, kehittämiseen ja arviointiin lukuvuosina 2015–2016 ja 2017–2018, toimipistetuodot.

YHTEENVETO

KIRJALLISUUTTA, jatkuu

TEAvisari. www.teaviisari.fi.

Terveydenhuoltolaki 1326/2010.

Valtion ravitsemusneuvottelukunta
2008. Kouluruokailusuositus.

Wiss K & Rimpelä M. 2010. Teoksessa
Rimpelä M, Fröjd S & Peltonen H.
(toim.): Hyvinvoinnin ja terveyden
edistäminen perusopetuksessa 2009 -
perusraportti.

Wiss K, Saaristo V, Hietanen-Peltola M,
Pirttiniemi J, Rajamäki A & Ståhl
T. Terveyden ja hyvinvoinnin edistämi-
nen ammatillisissa oppilaitoksissa
2014. Tutkimuksesta tiiviisti 15, touko-
kuu 2015. Terveyden ja hyvinvoinnin
laitos, Helsinki.

Wiss K, Hakamäki P, Hietanen-Peltola
M, Rajamäki A, Saaristo V & Ståhl T.
Hyvinvoinnin ja terveyden ja edistämi-
nen ammatillisessa koulutuksessa.
Tutkimuksesta tiiviisti 10, toukokuu
2017. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos,
Helsinki.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos
PL 30 (Mannerheimintie 166)
00271 Helsinki
Puhelin: 029 524 6000

ISBN 978-952-343-340-3 (verkko)
ISSN 2323-5179

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-340-3>

Ammatillisessa perustutkintokoulutuksessa edistetään hyvinvointia, terveyttä ja yhteisöllistä toimintakulttuuria monin eri tavoin. Suuressa osassa toimipisteistä on käytössä yhteiset kirjatut käytännöt mm. päihteiden käytön ehkäisemisestä ja tupakkatuotteiden käyttöön puuttumisesta. Myös keskeyttämisen syiden seurannan sekä seksuaalisen häirinnän tunnistamisen ja puuttumisen kirjatut yhteiset käytännöt olivat yleisiä. Kaiken kaikkiaan toimipisteissä oli käytössä monia kirjattuja yhteisiä käytäntöjä, joiden avulla on mahdollista seurata toimintaa ja tarvittaessa tarjota apua riittävän varhain. Opiskelijat myös osallistuvat monien erilaisten toimintojen suunnitteluun ja kehittämiseen.

Tulosten mukaan opiskeluhoillon psykologi- ja kuraattoripalveluja on toimipisteissä tarjolla aikaisempia vuosia kattavammin. Toisaalta taas terveydenhoitajien ja lääkäreiden palveluja on käytettävissä hieman aiempaa harvemmin. Kaikkia tuloksia tarkasteltaessa tulee huomioida, että Ammatillisen koulutuksen reformi astui voimaan vuoden 2018 alusta (Laki ammatillisesta koulutuksesta annetun lain muuttamisesta (547/2018)). Sen myötä ammatillista perustutkintokoulutusta järjestävien toimipisteiden lukumäärä kasvoi vuoden 2016 tiedonkeruuseen verrattuna. Reformin tuoma muutos näyttäisi vaikuttaneen myös tiedonkeruun kattavuuteen. Vuonna 2018 kerätyt tiedot eivät ole täysin verrannollisia kahta vuotta aiemmin kerättyihin tietoihin, eikä liian suoria johtopäätöksiä muutoksista ole tarkoituksenmukaista tehdä.

Vahvuuksien lisäksi tulokset kertovat myös kehittämiskohteista. Vaikka opiskeluhoitopalveluja on keskimäärin aiempaa paremmin käytettävissä, niitä ei edelleenkään ole käytettävissä kaikissa toimipisteissä. Myös opiskelijamäärään suhteutetut työpanokset ovat edelleen puutteelliset. Vaikka opiskelijat osallistuvat toimipisteissä monien toimintojen suunnitteluun ja kehittämiseen, tulisi heidän osallistumiseensa kiinnittää vielä enemmän huomiota. Kirjattuja yhteisiä käytäntöjä on toimipisteissä yleisesti käytössä, mutta opiskelija-ruokailun seurannan ja istumisen vähentämisen ja fyysisen aktiivisuuden lisäämisen yhteiset käytännöt ovat edelleen harvinaisia.

Yhteisölliseen työhön panostaminen nousee yhdeksi tärkeäksi kehittämiskohdeksi. Opiskeluhoitoryhmät kokoontuivat liian harvoin, jotta ne voisivat toteuttaa tavoitteellista yhteisöllistä työtä ja hoitaa opiskeluhoitoryhmille asetetut tehtävät. Lisäksi opiskeluhoitoryhmien toiminnan järjestämisessä on suuria eroja toimipisteiden välillä. Yhteisöllisen työn ensisijaisuus ei myöskään näy opiskeluhoitopalvelujen henkilöstön ajankäytössä.

Tärkeä kehittämiskohde on myös yksilökohtaisen opiskeluhoillon monialaisen työn lainsäädännön mukainen toteuttaminen. Opiskelijoiden oikeuksia loukataan edelleen käsittelemällä heidän opiskeluhoollollisia sekä oppimisen ja opiskelun tukeen liittyviä asioita toimipisteen opiskeluhoitoryhmässä.

TEAvisarista (www.teaviisari.fi) löytyvät tiedot tukevat oppilaitosten ja niiden toimipisteiden arjessa tapahtuvan hyvinvoinnin ja terveyden sekä yhteisöllisen toimintakulttuurin edistämisen suunnittelua ja kehittämistä. Ne myös mahdollistavat tehdyn työn seurannan ja arvioinnin tarjoten samalla vertailutietoja muista toimipisteistä ja oppilaitoksista.

Tämän julkaisun viite: Wiss K, Hakamäki P, Hietanen-Peltola M, Ikonen J, Järvinen J, Saaristo V, Saukko N & Ståhl T. Hyvinvoinnin ja terveyden ja edistäminen ammatillisessa perustutkintokoulutuksessa. Tutkimuksesta tiiviisti 15, toukokuu 2019. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.